

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo

Том / Volume XXXIV (2026).
Книжка / Issue 1

DOI: 10.54664/TSXG8660

Валентин СПИРИДОНОВ* / Valentin SPIRIDONOV

**Балканите в политиката на Франция по времето на Революцията и Империята.
Рецензия на: Светла Глушкова. *Франция на Балканите: дипломация и доминация
(1789–1815)*. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“,
2025, 308 с., ISBN 978-619-208-452-3**

**The Balkans in French Politics During the Revolution and the Empire. A Review of:
Svetla Glushkova. *France in the Balkans: Diplomacy and Domination (1789–1815)*.
Veliko Tarnovo: St. Cyril and St. Methodius University Press, 2025, 308 pp.,
ISBN 978-619-208-452-3**

През пролетта на 2025 г. издателството на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ публикува хабилитационния труд на Светла Глушкова – дългогодишен щатен преподавател и титуляр на основната дисциплина „История на балканските народи“ в Историческия факултет на ВТУ – „Франция на Балканите: дипломация и доминация (1789–1815)“. Монографията е резултат на продължително проучване на терен и изследователска работа на автора в библиотеки и архивохранилища в страната и чужбина, принос е в родната историография, и е оценена по достойнство от компетентното научно жури, удостоило доктор Светла Глушкова с научното звание „доцент“.

Заглавието е оригинално в българската историография, темата е значима за историческата наука, а изследователският подход да се разглеждат събитията на Балканите на фона на историята на Франция, да се търси причинно-следствената връзка и да се представи на читателя балканската история в контекста на европейската – удачен. Подобен подход може само много добър познавач на континенталното и балканското минало да предложи, какъвто изследовател без съмнение е Светла Глушкова.

Монографията включва Въведение, шест глави с отделни параграфи в тях, Заключение и Подбрана библиография в общ обем от 308 страници. Във въведението авторът обосновава темата за ролята на Франция в Европа и специално на Балканите през XVII–XVIII век по време на Френската революция и на управлението на Наполеон, дава и политико-териториална дефиниция на термина „Балкани“. Представен е кратък историографски обзор с акцент до сегашните проучвания на български историци по темата. На с. 24 Светла Глушкова обобща-

* **Валентин Спиридонов** – доктор, професор, катедра „Нова и най-нова обща история“, Исторически факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“; България; @v.spiridonov@ts.uni-vt.bg

ва значимостта на изследването: „В периода 1789–1815 г. Балканите започват своя преход от чисто географски регион в историко-политически субект, захранван от революционни идеологически импулси, предизвестени вътрешни кризи и сериозен външен натиск. Това е началото на края на османската доминация и първият етап към политическа еманципация, която ще се разгърне през следващите десетилетия. В този смисъл, макар и все още неструктуриран в държавнополитически план, балканските народи започват да се самоосъзнават“.

Първа глава е посветена на предисторията в отношенията между Франция и Османската империя. Разделена е на два параграфа, които проследяват установяването на дипломатически и търговските връзки помежду им от XVI век насетне и тяхното задълбочаване през XVIII век. Именно в този начален етап на договорености Париж успява да осигури привилегии за своите поданици, така известните „капитулации“, гарантиращи им свободно придвижване на територията на империята, ниски мита за търговците, лична неприкосновеност, религиозна свобода и съдимост от френските консули при нарушения по земите на султана. До XVIII век Франция успява да си извоюва статут на най-голям европейски търговски партньор на Османската империя и защитник на християнското (католическо) население в нейните граници. Благодарение на изградената мрежа от консулски представителства, на многобройните търговски кантори и на интереса към Ориента познанията на французите за Балканите и за народите, които ги населяват, нарастват във века на Просвещението.

Във втора глава се разглеждат две основни теми – в по-общ план идеите на Френското просвещение, на причините и развоя на Френската революция от края на XVIII век, както и в по-обстоен порядък проникването на тези идеи в Европейския югоизток със съпътстващите ги на местна почва проблеми, най-отличителен от които е масовата неграмотност сред балканското население през XVIII век. На практика идеите достигат до ограничен кръг интелектуалци, които, от своя страна, ги препредават нататък. За представителите на покорените православни етноси най-възприемчиви са идеите за разделението на властите, за конституционното устройство и свободата, докато критиките към Църквата и атеизмът на Просвещението не намират разбиране и разпространение. За последното си има обяснение – „...Православната църква допринесла за запазването на майчиния език и развитието на писмеността“ – аргументира Светла Глушкова (с. 80) и интегрира мнението на проф. Андрей Пантев, че национализмът на Балканите, отприщен от въздействието на френските просветителски идеи, революционен плам и Наполеоновите войни, преди да бъде трансформиран като политическа идеология, приема културни измерения – стремеж за запазване на етническата общност в условията на национален гнет (с. 81). Намирам за сполучлив подхода на изследователя да представи отличителните характеристики, идеи и представители на Френското просвещение, на причините и развоя на последвалата революция и на фона на френския XVIII век да съпостави ситуацията на Балканите – национално потисничество, ниска грамотност, важна роля на Православната църква в живота на местния християнин и на общността.

В трета глава, разделена на 4 параграфа, обект на изследване са 90-те години на XVIII век. В първия се разглежда отзвукът от революционните идеи в Османската империя, смяната на френските посланици в Истамбул и опитите на революционните правителствата да подтикнат султана да изостави позицията на благосклонен към Париж неутралитет и да ангажира военна част от воюващите с Франция европейски държави – Русия и Австрия, срещу щедрите териториални обещания при успех на бойното поле. Междувременно с победите на генерал Наполеон и отнетите от Австрия и Венеция територии – Йонийските острови и венецианските владения в Албания, в края на 1797 г. между Франция и Османската империя се установяват общи граници, а центърът на френската външна политика се мести от Рейн към Алпите и Балканите (с. 95).

Акценти на параграф 2 са френското владичество на седемте Йонийски острова и част от албанските земи и идеята на Наполеон да учреди Източна Френска империя (с. 102). На последната е отредена важна стратегическа роля, защото Наполеон допуска скорошно разпадане на Османската империя. Вместо това Франция губи контрола над териториите – нахлуването

на Наполеон в Египет, васална територия на Османската империя, кара султана да потърси военно сътрудничество с Русия и обединен руско-османски флот под командването на ген. Ушаков и Кадир бей завладява Йонийските острови в края на 1798 и началото на 1799 г. И тъй като островите от векове не са част от Османската империя, е решено е да се учреди единна република с конституционно устройство. За целта е съставен план, известен в историята като конституцията „Ушаков“, смесица от либерални идеи и консервативни структури. Двете държави се споразумяват републиката формално да е васал на султана, а царят да е гарант за вътрешния мир и суверенитета на международната сцена (с. 108–110). На този исторически фон Глушкова резюмира символиката в бъдещия генезис на всички балкански страни – както малката гръцка република и те ще бъдат обект на интересите на Великите сили, ще трябва да изминат дълъг път на държавно еманципиране (с. 111).

В следващите два параграфа става дума за опитите на Наполеон да сключи мир с Османската империя и да запази привилегированото положение на френските търговци в пределите ѝ. По негова инициатива на специалния му пратеник Орас Себастиани е възложено да предразположи султана и да възобнови двустранните дипломатически контакти. След успеха на мисията Орас е натоварен с нова задача – да се информира от първа ръка и на място за настроеността на населението на Египет и на Йонийските острови спрямо Париж. Профренската симпатия във въпросните земи е видима по оценката на Орас и това изпълва с нови планове и надежди Наполеон Бонапарт. Част от доклада на пратеника с извода, че дори малоброен отряд от 6000 войници ще е достатъчен Франция да завладее Египет, е публикуван в официоза „Монитор“ и хвърля в тревога Лондон и Истанбул.

В четвърта глава се проследяват сложните отношения на Франция в края на XVIII и началото на XIX век със сепаратистките османски владетели на Янина и Видин – Али паша и Осман Пазвантоглу, търсещи покровителството на Париж и легитимация на статута си на дипломатическо ниво. Паралелно с това се излагат мотивите и действията на официалната френска дипломатия в столицата на султана след подписването на двустранния мирен договор от 1802 г. – да се спечели Османската империя на страната на Франция и да се разтури съюза ѝ с Русия и Англия. Освен това френските дипломати и консули трябвало целенасочено да събират сведения за настроеността сред местното население, разширяват периметъра на търговските връзки, настояват за нови привилегии. В тази връзка Наполеон е убеден в необходимостта да се отвори консулство и във Варна (с. 162–163).

Акцент на следващата глава са френско-руските отношения, интереси, дипломатия и съперничество на Балканите в началото на XIX век. Вече стана дума за съдбата на Йонийските острови, контролът над които за кратко време се сменя от Османската империя през Френската република до Руското царство и които остават „ябълката на раздора“ помежду им. По нареждане на Наполеон в борбата за спечелване на влияние сред населението на Балканите се включва и френската преса – величае се древната история и култура на гръцкото население, почетени са сръбските жертви по време на въстанието от 1804 г. (с. 167, 169). На дипломатическо ниво, главно по инициатива на Франция, се водят сондажи и преговори за съюз с Русия на основата на подялба на част от балканските владения на султана.

За разлика от Наполеон, френският външен министър Талейран залага не на Русия, а на Австрия – настоява да ѝ се помогне да се „приплъзне“ териториално към Балканския полуостров – Влашко, Молдова, Бесарабия и Северна България, а Франция да стане пълновластен господар над италианските и германските земи (с. 177–179). Всъщност разногласия император – министър няма, защото Наполеон не търпи възражения и сам определя външната политика на Френската империя. Следствието е дипломатия без посока, а изводът – блестящият военен стратег е слаб дипломат. От лятото на 1806 г. Франция и Русия са в състояние на война, а Далматинското крайбрежие е част от военната им конфронтация. На Орас е възложена трета мисия в Османската империя с цел да спечели султана и Персия за съюзници срещу Русия. В отговор руски войски навлизат в Дунавските княжества и окупира Букурещ. Султанът става обект на ухаждане и заплахи и от френския император, и от руския цар. Победител е Напо-

леон, примамката е Крим, а резултатът е обявената в началото на 1807 г. от Селим III война на Александър I. Ценен принос на изследването в този случай са сведенията за търговските и стратегически интереси на френския император в покрайнините на Османската империя – по острови в Егейско море, по балканското Адриатическо крайбрежие, по поречието на Дунав, в т.ч. земите, населени с българи – Видин, Свищов, Русе...

Вторият параграф на главата разглежда преговорите в Тилзит между Наполеон I и Александър I, в които подялбата на балканските владения на Османската империя помежду им заемат съществено място. Макар и да не се стига до реализиране на този план, става ясно, че и двамата имат трайни, но разминаващи се интереси в региона и до вписването им в мирния договор и в съпътстващия го военен съюз не се стига. Излагането на детайлите по преговорите с акцент Балканите в Тилзит и в Ерфурт година по-късно, анализът на дипломатията и разпоредбите на Наполеон за френското присъствие Югоизточна Европа в периода 1806–1808 г., както и разсъжденията на д-р Глушкова по тези проблеми, са съществен приносен момент в българската историография.

Последната глава на изследването е с амбициозното заглавие „Наполеоновата трансформация на балканското пространство (1807–1814)“, разделена на 2 параграфа. Първият е своеобразно обобщение на френската политика по отношение на Йонийския архипелаг и най-вече на о. Корфу от началото на Френската революция до края на управлението на император Наполеон I. Същото предназначение, но относно провинция Илирия, има вторият параграф. Различното е, че тези земи, макар и от началните години на революцията да са в ползването на Париж, самото им владение и управление, с изключение на малки участъци по Адриатическото крайбрежие, става по-късно – след 1809 г., когато са отнети от победена Австрия. В подвластните балкански територии французите се опитват да прокарат административни, образователни, данъчни и политически реформи, отглас от времето на революцията и империята, но поради краткото време на управление и различията в традициите и менталитета на местното население, те се оказват нетрайни. Накратко: и дипломатията, и доминацията на Франция на Балканите в края на XVIII и началото на XIX в. се оказват неуспешни.

Заклучението изпълнява функцията на обобщение и послеслов. Накратко се разглежда последвалата съдба на бившите френски владения на Балканите, която събраните на конгрес във Виена 1814/15 г. Велики сили ѝ отреждат. Резюмират се и резултатите от изследването, в което авторът откроява два етапа: 1. Революционен (1789–1799 г.), през който чрез идеите на революцията, достигнали главно посредством разпространение на революционна литература и изградената мрежа от търговски и дипломатически агенти и представителства, Франция допринася за формиране на политическо съзнание сред определени представители на балканските елити и слага началото на местни националноосвободителни импулси; 2. Епохата на Наполеон (1799–1814/15 г.), когато Франция физически присъства в части от Западните Балкани, а целият полуостров е включен в Наполеоновата концепция за „Ориента“ и играе ролята на териториално-дипломатическо средство за натиск срещу Австрия, Русия и Османската империя.

Въпреки разгрома на Наполеон I и краткотрайното присъствие на Франция в Европейския югоизток, Френската революция и Империята оставят дълбока следа в последвалата балканска история – напр. идеите за национална идентичност, конституционна държавност и либерални права, и допринася за модернизиранието на региона през XIX–XX век, заключава Светла Глушкова (с. 289).

На фона на безспорните научни достойнства на труда ще отбележа отделни пропуски и неточности при списването му. Част от използваните цитати в текста са излишно дълги и изместват фокуса на основното изложение – виж напр. цитатите на с. 168 и 169. На няколко места в монографията има ненужни повторения на вече познат текст, било то цитати от документи или автори разсъждения, и това личи най-вече когато се изчете книгата на „един дъх“ – например една и съща инструкция на Луи XV до посланика в Константинопол е цитирана на с. 52 и повторена на следващата страница, повторения има на с. 245–246, на с. 247/8 и 252, на с. 257. Не е унифициран стандартът при изписване под линия на ползваната литература – част

от заглавията при повторни позовавания са изписани съкратено, а други са отново с пълните им библиографски данни. Има неясноти при съкратеното изписване за кое точно изследване на един и същ автор става дума – напр. в бел. 389, 392, 393, 394, а и на други места, е цитиран френския историк Е. Дрио, но не се разбира коя от двете му монографии с почти еднакви заглавия, но отнасящи се за различен етап от управлението на Наполеон, е ползвана. В основния текст има изписани имена на селища, личности, заглавия или понятия само на латиница – с. 68, 155, 252, 273. Впечатляващо е, че всяка глава започва с кратко въведение в съответния проблем, но е желателно и да завършва с обобщение на текста, изводите и авторовата теза в нея.

След изречените дотук безспорни научни измерения на труда на Светла Глушкова ще добавя, че монографията е изпълнена с множество нововъведени в научна употреба факти, събития и личности, които ѝ придават допълнителна стойност. Не на последно място ще отлича авторския стил – доц. д-р Глушкова адаптира строго научния наратив към познанията и „вкуса“ на масовия читател и представя една леко четяща се, увлекателна, разбираема научна история, на непозната в нашата историография тема.